

თამარ ნუცუბიძე

Tamar Nutsubidze

თსუ შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი
TSU Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature

ნიკოლოზ ბარათაშვილის ლექსის
„როს ბედნიერ ვარ შენთან ყოფნითა“
პირველწყაროსათვის

**The Genesis of Nikoloz Baratashvili's Poem
„When I Am Happy with Your Presence“**

In the notes and comments on the poetic works of Nikoloz Baratashvili, it is erroneously stated that his poem “When I am happy with your presence” is based on the anonymous Russian song “The Brook” that is suggested by Nikolai in Leo Tolstoy’s novel “War and Peace” and the text of which is quoted by the writer's wife Sophia Tolstaya in her memoirs “My Life”. But in reality, as we have managed to find out, “When I am happy with your presence” has nothing to do with “The Brook”. Nikoloz Baratashvili’s poem is a translation of the once popular romance by the Russian composer Pyotr Bulakhov to the words of “*Kol' sčastliv ja s t'aboi bivayu*” (“How I am happy with you”) by Vasily Chuyevsky, a Russian poet of the mid-19th century. Nikoloz Baratashvili’s translation is as close as possible to the Russian source, to its meter, intonation and refrain in the stanzas and key images of the original source. At the same time in Georgian translation some lines are modified and the melodic tonality of the original text is intensified.

The date of Nikoloz Baratashvili's translation of the Russian romance is not indicated in the autograph. According to the editors of publications of his works, the translation was made in 1841. Biographical information about

Vasily Chuevsky is almost completely absent. It is only reliably known that he was one of the most remarkable poets and songwriters of the mid-19th century. There is information that in the mid-1840s, while being a student at Moscow University, he, together with Alexander Dubuque, a Russian composer and music teacher, published musical editions of romances and songs in 1846. Taking into account the year of Nikoloz Baratashvili's death, 1845, and the fact that some time had to pass before Vasily Chuevsky's romance could come to the attention of the Georgian poet, certain conclusions can be made about the time of the creation of the Russian romance and its adaptation into Georgian.

The translation of the Russian romance by Nikoloz Baratashvili expands our understanding of the character of the development of vocal lyrics in Georgian romantic poetry and, at the same time, deserves attention because there is almost no data on the life, creative activity and lifetime popularity of Vasily Chuyevsky.

We attach to the article Petr Bulakhov's notes on the words of the romance by Vasily Chuevsky, expanding our understanding of the nature of the music and text that attracted the attention of Nikoloz Baratashvili.

საკვანძო სიტყვები: ნიკოლოზ ბარათაშვილი, ვასილი ჩუევსკი, პეტრე ბულახოვი, რუსული რომანსი

Key words: Nikoloz Baratashvili, Vasily Chuyevsky, Pyotr Bulakhov, Russian romance

ნიკოლოზ ბარათაშვილის რუსული წყაროდან მომდინარე ლექსი „როს ბედნიერ ვარ შენთან ყოფნითა...“ პოეტის ლირიკაში და, ზოგადად, XIX საუკუნის ქართულ პოეზიაში სასიმღერო ჟანრების გადახალისებისა და მასში რომანსული ნაკადის დამკვიდრების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან გამოვლინებას წარმოადგენს.

ამდენად, განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ამ ლექსის პირველწყაროს დადგენასა და მისადმი პოეტის დამოკიდებულების ნათელყოფას. მაგრამ ფაქტი ისაა, რომ ნიკოლოზ ბარათაშვილის

თხზულებათა გამოცემებში ბოლო ათწლეულების მანძილზე დამკვიდრებული მონაცემები „როს ბედნიერ ვარ შენთან ყოფნითა...“-ს გენეზისის შესახებ მნიშვნელოვანწილად აცდენილია სიმართლეს და, ამდენად, არსებით გადახედვასა და დაზუსტებას საჭიროებს. ამასთანავე, ვერ ჩაითვლება დამაკმაყოფილებლად ვერც ის გარემოება, რომ ცალკეულ გამოცემებში ამ ლექსის შესახებ მხოლოდ არსებული ბიბლიოგრაფიული ცნობებია წარმოდგენილი და არა კონკრეტული მითითება მის რუსულ წყაროზე.

მართალია, პოეტის თხზულებათა გამოცემების კომენტარებსა და შენიშვნებში სწორად არის აღნიშნული, რომ „როს ბედნიერ ვარ შენთან ყოფნითა...“ რუსულიდან მომდინარეობს, მაგრამ არ შეესაბამება სინამდვილეს ცნობა იმის შესახებ, თუ რომელი რუსული ლექსი დაედო საფუძვლად ნიკოლოზ ბარათაშვილისეულ თარგმანს.

ნიკოლოზ ბარათაშვილის თხზულებათა ყველა გამოცემაში, რომლებშიც საუბარია „როს ბედნიერ ვარ შენთან ყოფნითა...“-ს რუსული პირველწყაროს შესახებ, გატარებულია ის აზრი, რომ პოეტის ეს ლექსი „წარმოდგენს ვერსიას სასიმღერო რომანსისა, რომელიც რუსეთში ცნობილი იყო სახელწოდებით „Ключ“ („С тобою одной вдвоём сколько счастлив я“). მუსიკა ამ სიმღერისა ეკუთვნის მოცარტს... ეს ის სიმღერაა, რომელსაც მღერის ლევ ტოლსტოის რომანში „ომი და მშვიდობა“ ნატაშა როსტოვა“ (ინგოროყვა, 1968, გვ. 51). უფრო ადრე იგივე ინფორმაცია მეორდება ნიკოლოზ ბარათაშვილის თხზულებათა გამოცემაში (1945) გიორგი ლეონიძის რედაქციით.

გარკვევით უნდა ითქვას, რომ მოსაზრება იმის შესახებ, რომ „როს ბედნიერ ვარ შენთან ყოფნითა...“ თითქოს რუსული სიმღერის, „Ключ“-ის მიხედვითაა შექმნილი და, ამდენად, სრულიად უმართებულოდ ნიკოლოზ ბარათაშვილის ლირიკულ ქმნილებას გარკვეული ასპექტით მოცარტისა და ლევ ტოლსტოის შემოქმედებით სივრცესთან აკავშირებს, მცდარია, უნებლიე გაუგებრობაზეა დაფუძნებული და მომდინარეობს გიორგი ლეონიძის ნარკვევიდან „ბარათაშვილი, მოცარტი და ლევ ტოლსტოი“. ამ ნარკვევში მოცემულია როგორც ხსენებული ლექსის, ასევე ლექსის „ცისა ფერს“ პოეტურ თავისებურებათა საყურადღებო ანალიზი; ასევე აღნიშნულია ამ პოეტურ ქმნილებათა კავშირი ეკატერინე ჭავჭავაძესა და მის კულტურულ გარემოსთან. მაგრამ მოხდა ისე, რომ ამავე ნარკვევში გატა-

რებული ის მცდარი აზრი, რომ ნიკოლოზ ბარათაშვილის ლექსს „როს ბედნიერ ვარ შენთან ყოფნითა“ „საფუძვლად სდებია ძველი კვარტეტის „კლიუჩის“ ძირითადი მელოდიის ერთ-ერთი ვერსია, XVIII-XIX საუკუნეების ერთი იმ მუსიკალურ ნაწარმოებთაგანი, რომელიც როგორც საყვარელი ნომერი საშინაო მუსიკალურ პროგრამისა იყო ცნობილი როგორც რუსეთის, ისე ჩვენი ფეოდალური არისტოკრატის ოჯახებსა და სალონებში. იმ დროის მუსიკის მცოდნენი და მოყვარულნი ამ სიმღერით აღტაცებაში მოდიოდნენ“ (ლეონიძე, 1933, გვ. 4). იგივე თვალსაზრისი მეორდება ავტორის შედარებით მოგვიანებით გამოქვეყნებულ ნარკვევში (ლეონიძე, 1940, გვ. 415-418).

მცდარი დასკვნა ნიკოლოზ ბარათაშვილის ჩვენთვის საინტერესო ლექსის „Ключ“-იდან წარმომავლობის შესახებ შემდეგმა გარემოებამ განაპირობა. გიორგი ლეონიძე თავის ნარკვევში იმოწმებს ნიკოლოზ ბარათაშვილის თხზულებათა 1886 წლის გამოცემის უავტორო წინასიტყვაობაში გამოთქმულ იმ სავსებით სწორ ცნობას, რომ „როს ბედნიერ ვარ შენთან ყოფნითა“ და „ცისა ფერს“ „არიან მიბაძვარუსულისა, თუმცა შენიშნული არ არიან ამგვარად. ბარათაშვილის დროს ეს ლექსები იყო სამღერლად ფორტეპიანოზედ და რუსულად ასე იწყებიან:

1. Коль счастлив я с тобой бываю, ბოლოს Ты не поверишь, ты не поверишь и проч. [...]“ (ბარათაშვილი, 1886, გვ. V). ამ წინასიტყვაობის ავტორი, გიორგი ლეონიძის ვარაუდით, პეტრე უმიკაშვილი უნდა იყოს. მაგრამ, ჩვენი აზრით, ის უნდა ეკუთვნოდეს რაფიელ ერისთავს, რომელიც ჯერ კიდევ 1882 წელს აღნიშნავდა, რომ ბარათაშვილის ლექსი „როს ბედნიერ ვარ შენთან ყოფნითა“ „ნათარგმნია რუსული ლექსითგან Как счастлив я коль с тобой бываю, რომლის ხანაც ასე თავდება რუსულში: Ты не поверишь, ты не поверишь, ты не поверишь, как ты мила“ (ერისთავი, 1882, გვ. 4).

იმის გამო, რომ ტაეპი Коль счастлив я с тобой бываю ჰგავს „Ключ“-ის საწყის ტაეპს – С тобой вдвоем коль счастлив я (ამგვარი ლექსიკური ერთგვაროვნება რომანსებისათვის დამახასიათებელი თვისებაა), ნიკოლოზ ბარათაშვილის თხზულებათა 1886 წლის გამოცემასა და გიორგი ერისთავის ხსენებულ წერილში ციტირებული

რუსული ტაეპები გიორგი ლეონიძემ, როგორც ჩანს, ხსენებული „Ключ“-ის კუთვნილებად ჩათვალა და დაასკვნა:

„ბარათაშვილის ლექსის და „კლიუჩ“-ის მსგავსება ზედმიწევნითაა მოტივით, წყობით, თითქმის ფრაზეოლოგიითაც რასაკვირველია, შინაარსის განსხვავებით და თვით რეფრენით. ქართულად: როს ბედნიერ ვარ შენთან ყოფნითა – Как счастлив я коль с тобой бываю, ანუ С тобой вдвоём сколь счастлив я: არ დაიჯერებ, არ დაიჯერებ, არ დაიჯერებ, თუ ვით სატრფო ხარ – Ты не поверишь, ты не поверишь“ (ლეონიძე, 1933, გვ. 4).

ნიკოლოზ ბარათაშვილის ლექსის, „როს ბედნიერ ვარ შენთან ყოფნითა“, პროტოტიპი ნამდვილად არ არის რუსული სიმღერა „Ключ“ („წყარო“), რომელიც ლევ ტოლსტოის მეუღლის, სოფიას, მოგონებათა თანახმად, „პატარა ოთხტაეპედია, ვგონებ, ძალიან ძველი“ (Толстая, 1980, გვ. 152):

С тобой вдвоем коль счастлив я,
Поешь ты лучше соловья,
И ключ по камушкам течет,
К уединенью нас влечет.

ექვმიუტანლად შეგვიძლია ვთქვათ, რომ “როს ბედნიერ ვარ შენთან ყოფნითა“ არც მოცულობით და არც შინაარსით არ შეესაბამება ამ ოთხტაეპედს და არ წარმოადგენს მის თარგმანს.

რაფიელ ერისთავის ნარკვევის, „ბარათაშვილის ხუთი ნაპოვნო ლექსი“, და პოეტის თხზულებათა 1886 წლის გამოცემის წინასიტყვაობაში ციტირებული რუსული ტაეპების საფუძველზე საშუალება მოგვეცა დაგვედგინა, რომ ნიკოლოზ ბარათაშვილის „როს ბედნიერ ვარ შენთან ყოფნითა“ თარგმანია შემდეგი რუსული რომანსისა:

Коль счастлив я с тобой бываю,
Ты улыбаешься, как май,
В твоих глазах я вижу рай,
Глядя на них, всегда вздыхаю.
Ты не поверишь, ты не поверишь,
Ты не поверишь как ты мила.

Коль страшна мне твоя разлука,
Моей пленительной красы
Считаю скорбные часы,
Лежит на сердце злая скука.
Ты не поверишь, ты не поверишь,
Ты не поверишь как ты мила.

თვალის ოდნავი გადავლებაც საკმარისია, რათა დავრწმუნდეთ, რომ სწორედ ამ რუსული ლექსის მაღალმხატვრული გათავისების შედეგია ნიკოლოზ ბარათაშვილის „როს ბედნიერ ვარ შენთან ყოფნითა“:

როს ბედნიერ ვარ შენთან ყოფნითა,
ღიმილით გეგხარ მაისის დღესა,
მე შენს თვალეზში ვსჭვრეტ სამოთხესა
და მათი მჭვრეტი ვიწვი ცეცხლითა!
არ დაიჯერებ, თუ ვით სატრფო ხარ,
არ დაიჯერებ, არ დაიჯერებ, არ დაიჯერებ,
თუ ვით სატრფო ხარ!

როს უბედურ მყოფს მე მოშორება
გონებამტაცის მშვენიერების,
ვსთვლი მოწყინებით ჟამთ მჭმუნვარების
და სევდა გლახ-გულს დამეფარება!
არ დაიჯერებ, თუ ვით სატრფო ხარ!
ხან ძილსა იკრთობს, ხან სევდით ოხრავს,

ხანცა ყოველს სულს ამხიარულებს,
ხან სიკვდილს იწვევს, ხან შორით ოცნებს,
ხან ჰყვება სოფელს, ხან ცად მიფრინავს!
არ დაიჯერებ, თუ ვით სატრფო ხარ!

ნიკოლოზ ბარათაშვილის თარგმანში მსგავსება რუსულ პროტოტიპთან უდავოა; შენარჩუნებულია რუსული დედნის მეტრი, მელოდიური ინტონაცია, სტროფების რეფრენით დაბოლოება და საკვანძო მხატვრული სახეები. ამასთანავე, ქართული ტექსტი ოდნავ გავრცობილია, ცალკეული ტაეპები სახეშეცვლილია და საგრძნობლად გაზრდილია ტექსტის მუსიკალური მდინარება, რაც პოეტური რომანსების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი კომპონენტია.

ეს რუსული რომანსი ეკუთვნის XIX საუკუნის შუა ხანების პოეტს ვასილი ჩუევსკის, ავტორს დღემდე გავრცელებული ერთ-ერთი ყველაზე ცნობილი რუსული რომანსისა „Гори, гори, моя звезда“ „ანათე, ანათე, ჩემო ვარსკვლავო“, 1847). მისი ლექსების სიტყვებზე შექმნილი რამდენიმე ნაწარმოები XIX საუკუნის რუსული ვოკალური ლირიკის უმაღლეს მონაპოვრად ითვლება.

ჩვენამდე ვასილი ჩუევსკის ლექსებზე სხვადასხვა კომპოზიტორის შექმნილმა ოცზე მეტმა რომანსმა და ქალაქურმა სიმღერამ მოაღწია, რომლებიც 1840-იანი წლებიდან მოყოლებული უარესად ფართოდ იყო გავრცელებული, რაზეც მისი ერთ-ერთი ქმნილების ნიკოლოზ ბარათაშვილისეული თარგმანის არსებობაც მეტყველებს.

ვასილი ჩუევსკის რომანსების დიდი პოპულარობის მიუხედავად, მისი ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესახებ თითქმის არავითარი ცნობა არაა შემორჩენილი. ცნობილია მხოლოდ ის, რომ 1840-იანი წლების დასაწყისში იგი მოსკოვის უნივერსიტეტის სტუდენტი იყო, როდესაც თანამშრომლობდა კომპოზიტორებთან ალექსანდრ დიუბუკთან (1812-1897) და მასავით ახალგაზრდა პეტრე ბულახოვთან (1822-1885). სწორედ ამ უკანასკნელს ეკუთვნის მუსიკა ნიკოლოზ ბარათაშვილის მიერ თარგმნილი ლექსის სიტყვებზე.

ვასილი ჩუევსკი თავის ლექსებს არ აქვეყნებდა; ყველა მათგანი ცნობილია მხოლოდ სანოტო გამოცემებით. რაც შეეხება ნიკოლოზ ბარათაშვილის მიერ თარგმნილ რომანსს, მასზე შექმნილი მუსიკის პირველი სანოტო გამოცემა 1868 წელს განხორციელდა (ნოტებს ჩვეულებრივ მას შემდეგ აქვეყნებდნენ, რაც ესა თუ ის რომანსი პოპულარობას მოიპოვებდა). ასე რომ, ამ მხრივ არ მოგვეპოვება რაიმე მონაცემი, რომელიც „როს ბედნიერ ვარ შენთან ყოფნისას“ დათარიღებაში დაგვეხმარებოდა.

ნიკოლოზ ბარათაშვილის ავტოგრაფში ლექსს თარიღი მიწერილი არა აქვს. პოეტის თხზულებათა 1968 წლის გამოცემაში პავლე ინგოროყვას რედაქციით ეს ლექსი ყოველგვარი არგუმენტირების გარეშე 1841 წლითაა დათარიღებული. მაგრამ, ჩვენი აზრით, ის უფრო გვიანდელი ქმნილება უნდა იყოს. 1841 წელს 19 წლის პეტრე ბულახოვს კიდევაც რომ შეექმნა მუსიკა ვასილ ჩუევსკის ლექსის სიტყვებზე, უთუოდ რაღაც დრო უნდა გასულიყო, რომ ეს რომანსი ნიკოლოზ ბარათაშვილის თვალთახედვის არეში აღმოჩენილიყო.

აქედან გამომდინარე, „როს ბედნიერ ვარ შენთან ყოფნითა“ უფრო გვიანდელი ქმნილება უნდა იყოს და, შესაძლოა, ამით აიხსნება ის გარემოება, რომ პოეტს იგი არ ჩაუწერია არცერთ ხელნაწერ კრებულში, რომლებშიც მისი ლექსების უმრავლესობა აქვს შეტანილი.

აქვე ვაქვეყნებთ პეტრე ბულახოვის ნოტებს ვასილი ჩუევსკის ლექსზე, რათა ნათელი წარმოდგენა შეგვექმნას იმ მუსიკალურ საწყისზე, რომელმაც ნიკოლოზ ბარათაშვილის ყურადღება მიიქცია.

102

ТЫ НЕ ПОВѢРИШЬ КАКЪ ТЫ МНЛА.

№79.

Poco allegretto.

CHANT

Коя сча - славнѣ я съ то - бой бы - ва - ю. ты у - лы..

ба - ешь - ся какъ Май; въ тво - ихъ гла - захъ я ви - жу

рай. гля - дя на нихъ всег - да вѣды - ха - ю Ты не по -

вѣ - ришь, ты не по - вѣ - ришь, ты не по вѣ - ришь, какъ ты ми -

15070 Т. 411

piu lento. *ritard.* **Tempo 4mo**

ла. Ты не по - вь - - ришь, ты не по - вь - ришь, ты не по -

вь - - ришь, какъ ты ми - ла,

Коль страшна мнѣ съ тобой разлука

Моей пленительной красы,

Считаю скорбные часы

Лежить на сердцѣ злая скука.

Ты не повѣришь и проч.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- ბარათაშვილი, ნ. (1886). ლექსნი თქმულნი თ[ავად]. ნიკოლოზ ბარათაშვილისაგან და მისი ნაწერები. თბილისი.
- ერისთავი, რ. (1882). ბარათაშვილის ხუთი ნაპოვნო ლექსი. დროება, 121.
- ინგოროყვა, პ. (1968). „ნიკოლოზ ბარათაშვილი“. ნიკოლოზ ბარათაშვილი, თხზულებანი. თბილისი: „მერანი“.
- ლეონიძე, გ. (1993). ბარათაშვილი, მოცარტი და ლ. ტოლსტოი. სალიტერატურო გაზეთი, 4 აპრილი.
- ლეონიძე, გ. (1940). ბარათაშვილის ერთი ლექსის ირგვლივ. ლიტერატურული მატანე, 2.
- Толстая, С. (1980). Моя жизнь. Прометей, Историко-биографический альманах. Т. 12.

References

- Baratashvili, N. (1986). Leksni tkmulni t[avad]. Nik'oloz Baratashvilisgan da misi nats'erebi [Poems Told by Nikoloz Baratashvili and his Writings]. Tbilisi.
- Eristavi, R. (1882). Baratashvilis khuti nap'ovni leksi [Five Found Poems of Baratashvili]. Droeba, 121, 4.
- Ingoroq'va, P'. (1968). Nikoloz Baratashvili. Tkhzulebani [Nikoloz Baratashvili. Works]. Tbilisi: "Merani".
- Leonidze, G. (1933). Baratashvili, Motsart'i da L. T'olst'oi [Baratashvili, Mozart and L. Tolstoy]. Salit'eraturu Gazeti, 4 Aprili, 4.
- Leonidze, G. (1940). Baratashvilis erti leksis irgvliv [On Baratashvili's One Poem]. Lit'erat'uruli Mat'iane, 2, 415-418.
- Tolstaja, S. (1980). Moja žizn' [My Life]. Prometej, Istoriko-biografičeskj Al'manach, V. 12, 152.